

УДК [327+355.019.1](477)

Намонюк Ч. І.,

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(Київ, Україна), E-mail: okeyu@mail.ru

Пхіденко М. О.,

магістрант кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(Київ, Україна), E-mail: phidenkos@mail.ru

ВТРАТА ЯДЕРНОГО СТАТУСУ ЯК ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ПРОРАХУНОК УКРАЇНИ

***Анотація.** Передумови втрати Україною ядерного потенціалу та аналіз нормативно-правової бази дозволяє розкрити позиції основних зацікавлених у ядерному роззброєнні України сторін. Висвітлення деталей успадкування Україною ядерної зброї після розпаду СРСР, обговорення ролі стратегічної ядерної зброї пострадянськими лідерами та лідерами інших європейських держав, а також відтворення етапів ліквідації української ядерної зброї дозволяє підвести загальні підсумки набуття Україною без'ядерного статусу.*

***Ключові слова:** ядерний статус, українська політика «без'ядерності», стратегічні озброєння, зовнішньополітичні рішення України.*

Постановка проблеми. На початку 90-х років Україна володіла третім за потужністю ядерним потенціалом, що кількісно перевищував сукупні сили Пекіну, Парижу та Лондона. Рішення президента Кравчука про ядерне роззброєння нашої держави досі викликає шквал критики, адже, за великим рахунком, Україна не отримала адекватного відшкодування за відмову від власного ядерного щита. Вивчення передумов та причин такого радикального кроку може зарадити пошуку альтернативних важелів впливу на державу-агресора, яка використала зовнішньополітичну слабкість України, розв'язавши проти неї війну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо ядерного роззброєння України показує, що більшість науковців схиляються до думки про невідворотність такого рішення через фінансову неспроможність України підтримувати ядерний арсенал у безпеці, а також через розташування усіх пускових механізмів українських установок у Москві. Так, Д. Рафеєнко у праці «Ядерний чинник в зовнішній політиці України (1991–1996 рр.)» висвітлює вигоди західних країн та Росії при набутті Україною без'ядерного статусу, Ю. Федоров у праці «Ядерна політика України» визначає основні причини, через які Україна добровільно відмовилася від статусу держави, що володіє ядерною зброєю, до яких відносить небажання Києва бути пов'язаним із військовими структурами Кремля. А. Арбатов, у свою чергу, у праці «Ядерні озброєння та республіканський суверенітет» стверджує, що успадкувавши потенціал стратегічних наступальних озброєнь (СНО), Україна не мала контролю над ним. А автор праці «Нерозподілена Європа. Нова логіка миру в американсько-російських відносинах» Дж. Гудбі вказує, що ядерна політика України формувалася як результат впливу декількох політичних угруповань у керівництві держави. Одне з них складалося переважно з військових діячів, які вважали, що ядерна зброя є головною й, зрештою, єдиною гарантією безпеки України. Якщо цю зброю передадуть Росії, то отримати її знову буде вкрай складно, як із технічних, так і з політичних міркувань [9].

Бракує, однак, досліджень стосовно можливості трансформації ядерного статусу України у імідж держави, що володіє повним циклом виробництва літаків, військової техніки та високоточної зброї, що на сьогодні мало б надважливе зна-

чення в умовах російської агресії.

Формування цілей статті. Завдання нашого дослідження вбачається у наступному:

- окреслити основні передумови прийняття рішення про ядерне роззброєння Української держави;
- виявити наслідки односторонньої відмови України від ядерної зброї;
- показати масштаб зовнішньополітичного прорахунку тодішнього керівництва нашої держави при здачі третього за потужністю ядерного потенціалу без належних гарантій безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження та обґрунтування отриманих наукових результатів. Після розпаду Радянського Союзу і проголошення в 1991 р. незалежності Україна успадкувала одне з найбільш потужних угруповань військ у Європі, оснащене ядерною зброєю та відносно сучасними зразками озброєння та військової техніки.

Розташована на території України армія РВСП (ракетні війська стратегічного призначення) та стратегічна авіація включали 43-тю ракетну армію (19-та у м. Хмельницький та 46-та у м. Первомайськ ракетні дивізії) зі 176 стратегічними ракетами (130 ракет класу РС-18 (SS-19 «Сатана») і 46 ракет класу РС-22 (SS-24) останнього покоління, які розроблені та виготовлені на території України та близько 1700 ядерних боезарядів до них і кількості тактичних ядерних боезарядів), шахтові та мобільні установки з 1240 ядерними боеголовками (це близько 10 тис. катастроф у Хіросімі) і 43 стратегічних бомбардувальники (19 Ту-160 і 25 Ту-95мс) з 1068 крилатими ракетами, які організаційно входили в 13-ту і 106-ту важкі бомбардувальні авіаційні дивізії. Штаб 43-ї ракетної армії знаходився у Вінниці. Важливим моментом ядерного потенціалу України було й те, що балістичні міжконтинентальні ракети виготовлялись у Дніпропетровську. Без урахування ядерного озброєння Чорноморського флоту в арсеналі Української армії було 222 носія стратегічної зброї. Під час Холодної війни потенціал України становив загрозу навіть для США [9].

Засекреченими були підземні патерни, де розміщувались пункти запуску стратегічних дальніх ракет. Сьогодні це музей ракетних військ стратегічного призначення. Вони зосереджувались у Кіровоградській області (селище Побузьке, шахта с. Красногірка). Ядерних боеголовок та ракет там не залишилось. Є лише макети та тягачі, а єдина вціліла шахта для запуску ракети РС-18 (SS-19 «Сатана») на дві третини залита бетоном. Нагадаємо, що остання була єдиною ракетою, яка могла проходити будь-яку протиракетну оборону. До розпаду СРСР розташування та кількість ядерних боеголовок були державною таємницею.

Володіючи таким озброєнням Україна опинилась у досить складній юридичній ситуації. Згідно з принципами міжнародного права, отримавши у власність ядерні озброєння, які контролювались Москвою, Україна не могла скористатись ними на свій розсуд [3, с. 18].

24 серпня 1991 р. Верховна Рада України ухвалила рішення про взяття під свою юрисдикцію усіх розташованих на українських теренах військових формувань Збройних сил колишнього СРСР та про створення одного з ключових відомств – Міністерства оборони України.

Україна як незалежна держава від самого початку заявила про себе як про активного учасника глобального процесу ядерного роззброєння. У Декларації про державний суверенітет України 1990 р. було проголошено, що Україна має намір дотримуватися трьох без'ядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

Після розпаду СРСР Росія, Україна та Білорусь визнали за необхідне зберегти існуючі ядерні сили під єдиним командуванням. Вже в ході перших зустрічей керівників у форматі трійки у Мінську 7-8 грудня, а потім в Алма-Аті 21 грудня

1991 р., поряд із проблемами цивілізованого розлучення, обговорювалась доля стратегічної ядерної зброї колишнього СРСР [12].

18 грудня 1991 р. Президент України Л.Кравчук запевнив держсекретаря США Бейкера в тому, що Україна зробить все для найшвидшого виводу ядерних ракет зі своєї території і попросив надати їй відповідну допомогу на розв'язання цієї проблеми. Того ж дня було досягнуто домовленості про початок передачі всієї тактичної ядерної зброї, розташованої на території України, до Росії. Це планувалось закінчити впродовж одного року «під загальним контролем». Л. Кравчук був проти розвитку новонароджених збройних сил, незважаючи на те, що багато політиків та військових закликали залишити ядерну зброю. Більшість депутатів Верховної Ради була налаштована таким чином, щоб зберегти бодай частину ракет. Серед таких людей Степан Хмара та колишній генерал-ракетник Володимир Толубко.

Україна розраховувала до кінця 1994 р. повністю позбутися ядерної зброї. З цього приводу її позиція була протилежною думці Казахстану, який заявив про своє небажання віддавати ядерну зброю, розташовану на його території доти, доки Росія не ліквідує свої ядерні арсенали. Позиції сторін були закріплені угодою «Про стратегічні ядерні сили», підписаною 30 грудня в Мінську Білоруссю, Казахстаном, Росією, Україною та іншими учасниками СНД. Ця угода мала на меті досягти:

- об'єднаного керівництва стратегічними силами СНД та єдиного контролю у особі головнокомандувача ЗС СНД та російського президента за узгодження з главами ядерних держав СНД;

- спеціального визначення складу стратегічних сил;

- демонтажу стратегічних ядерних озброєнь в Україні до кінця 1994 р. та виводу тактичної ядерної зброї в Росію до 1 липня 1992 р. [7, с. 55–56].

Однак, подальший розвиток подій значно вплинув на попередні рішення українського парламенту і громадську думку. Україна приступила до створення власних збройних сил, вона категорично відмовилася брати участь в об'єднаних збройних силах СНД, справедливо вважаючи їх оплотом консервативних сил, здатних відновити колишню імперію. Почався етап погіршення російсько-українських взаємин.

Таким чином, прагнення України розв'язати проблему ліквідації ядерної зброї до кінця 1994 р. були повністю проігноровані вищим командуванням СНД. Це змусило представників української делегації на зустрічі лідерів держав у Мінську 14 лютого 1992 р. при обговоренні питання про статус стратегічних сил держав співдружності внести в статтю першу положення, згідно з яким «перелік стратегічних сил визначається кожною державою за узгодженням з командуванням стратегічними силами та затверджується Радою лідерів держав».

Подальші переговори про склад стратегічних сил, розташованих на території України, зайшли в глухий кут. Цей документ так і не вдалося підписати. Згадані події не вплинули на рішення України вивести зі своєї території тактичну ядерну зброю. До 12 березня 1992 р. в Росію було передано близько 57 % ядерних боєприпасів, перш ніж президент Кравчук зупинив їх вивід [9].

Надалі, непомітним чином, стратегічні сили СНД стали Російськими стратегічними силами. Причому, в політичних колах і досі пам'ятають, як «ядерну валіжку» було вилучено у маршала Шапошнікова й передано міністру оборони Росії Грачову. Факт ліквідації стратегічних сил СНД підвів ризику під певним періодом розвитку подій навколо ядерної зброї, однак, він не вирішив тих проблем, які стоять перед Україною. Більше того, ініціативи України в галузі ядерного роззброєння, як виявилось, мали виключно негативні наслідки: по-перше, Міжнародне Співтовариство розцінило намір України в майбутньому набути статусу без'ядерної держави як одностороннє зобов'язання і різні спроби обговорити

це питання трактувало як відмову. У зв'язку з цим здійснювався дипломатичний та економічний тиск на Україну, який дедалі більше посилювався; по-друге, Україна стала свідком реакції ядерних держав на факт ядерного роззброєння Білорусі. Всі обіцянки й гарантії, які передували цій події, забулися, допомога залишилася лише на словах, як з боку США, так і з боку Росії, і абсолютно незрозумілим залишилося питання, чи буде здійснено вивід мобільних ядерних комплексів СС-25 з її території після інтеграції Росії й Білорусі; по-третє, продовження політики «з позиції сили» з боку ядерних наддержав стосовно України не сприяло створенню принципово нового механізму ядерного роззброєння, який ґрунтувався б не на біполярному протистоянні й силовому диктаті, а на зацікавленості держав у гарантіях безпеки в інших, неядерних формах; по-четверте, Міжнародне Співтовариство впритул не бачило тих проблем, які реально постали у зв'язку з ядерним роззброєнням та ігнорувало їх обговорювання [2, с. 78–79].

Процес ядерного роззброєння, права та обов'язки сторін визначалися Договором СНО-1. Цей договір про скорочення стратегічних наступальних озброєнь між СРСР і США був підписаний 31 липня 1991 р. Поряд зі скороченням ядерних боєзарядів Договір СНО-1 передбачав скорочення їх носіїв. Договір СНО-1 був дійсним протягом 15 років з моменту вступу в дію, а потім міг бути продовжений на період до п'яти років. Він передбачав процедури оповіщення при створенні нових типів ракет та їх випробуванні та став базовим документом для розробки нових договорів щодо скорочення ядерних озброєнь, таких як СНО-2 і СНО-3 [4, с. 42–45].

У ході реалізації цього договору політичним пріоритетом для України було забезпечити її рівноправний статус зі США, а також Росією та іншими державами СНД, на території яких діє Договір. Цього вдалося досягти завдяки наполегливим діям української сторони в Москві та Вашингтоні, а також цілеспрямованим контактам з Білоруссю і Казахстаном, результатом яких стало підписання у Лісабоні 23 травня 1992 р. вже згаданого Протоколу до Договору СНО-1 з урахуванням вимог України. Таким чином, Україна з об'єкта Договору перетворилася на його рівноправний суб'єкт.

25 жовтня 1993 р. було підписано Угоду між Україною і США щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також про запобігання розповсюдженню зброї масового знищення. З метою її реалізації в подальшому було укладено відповідні імплементаційні угоди, які визначають напрями співробітництва України та США у ліквідації ядерних озброєнь, розташованих на території нашої держави та регламентують надання відповідної фінансової та матеріально-технічної допомоги [10].

18 листопада 1993 р. Верховна Рада України прийняла Постанову про ратифікацію Договору про СНО та Лісабонського протоколу. В Постанові визначено, що, згідно з лімітами, встановленими Договором для колишнього СРСР та принципами рівноправності всіх держав- правонаступниць колишнього Радянського Союзу Україна зобов'язана скоротити з наступним знищенням 36 % носіїв і 42 % ядерних боєзарядів стратегічної наступальної ядерної зброї, розташованої на її території.

Разом із тим у Постанові підкреслювалося, що «це не виключає можливості знищення додаткових носіїв та боєзарядів за процедурами, які можуть бути визначені Україною». Річ у тім, що всі стратегічні наступальні озброєння, в тому числі ядерні боєзаряди до них, мають обмежений гарантійний термін служби, із закінченням якого стають небезпечними їхня подальша експлуатація і зберігання. Таким чином, поза зв'язком з положеннями Постанови Верховної Ради, технічний стан стратегічних наступальних озброєнь вимагав від Уряду вирішення проблеми ядерної та екологічної безпеки незалежно від лімітів та обмежень, визначених у Постанові.

Верховна Рада рекомендувала Президентіві України та виконавчій владі провести переговори щодо питань, які мають принципове значення для виконання Україною Договору, а також затвердити програму ліквідації стратегічних ядерних наступальних озброєнь. При цьому головні зусилля Президента та Уряду було спрямовано на отримання з боку США, Росії та інших ядерних держав гарантій національної безпеки і належної фінансової та технічної допомоги з метою ліквідації ядерної зброї, на отримання компенсації за вартість високозбагаченого урану, що міститься в усіх (у тому числі тактичних) ядерних боезарядах. Завдання української дипломатії в той час полягало в тому, щоб уникнути можливої політичної та економічної ізоляції України через негативну реакцію світової спільноти на Постанову Верховної Ради від 18 листопада 1993 р., зокрема на її застереження щодо ратифікації Договору про СНО та Лісабонського протоколу та неприєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [5, с. 17–21].

Для розблокування цієї проблеми в умовах, коли двосторонні контакти з Російською Федерацією себе вичерпали, було знайдено формулу тристоронніх переговорів зі США та Росією. В ході таких переговорів у Києві, Вашингтоні та Москві було досягнуто компромісу, суть якого викладено в підписаній 14 січня 1994 р. Тристоронній заяві Президентів України, США та Росії.

Серед основних положень Заяви:

- надання Україні гарантій національної безпеки після набуття чинності Договору СНО-1 та її приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як держави, що не володіє ядерною зброєю;
- зобов'язання з боку Сполучених Штатів Америки та Російської Федерації поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України, утримуватись на її адресу від загрози силою чи використання такої загрози проти територіальної цілісності чи політичної незалежності, утримуватись від економічного тиску і не використовувати проти України будь-якої зброї;
- надання технічної та фінансової допомоги Україні для надійного та безпечного демонтажу ядерної зброї та зберігання матеріалів, що розщеплюються, а також сприяння швидкій реалізації вже існуючих угод щодо надання такої допомоги;
- контроль представників Міністерства оборони України за розукомплектуванням і знищенням стратегічних ядерних боезарядів на території Росії, який би виключав повторне використання складових цих боезарядів за їх первісним призначенням;
- забезпечення Росією технічного обслуговування та безпечної експлуатації ядерних боезарядів;
- надання Україні справедливої та своєчасної компенсації за вартість високозбагаченого урану з боку Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки по мірі того як ядерні боезаряди вивозитимуться з України до Росії для розукомплектування.

Зокрема, в рахунок компенсації Росія забезпечила українські АЕС ядерним паливом. США, зі свого боку, сплатили Росії аванс, що підлягає вилученню із платежів, які Росія мала отримати згідно з контрактом про поставки високозбагаченого урану. США взяли також зобов'язання надати Україні фінансову допомогу в рамках програми Нана-Лугара у розмірі 175 млн дол., 135 млн. із яких піде на демонтаж шахтно-пускових установок та розукомплектацію ракет. У січні 1994 р. була досягнута домовленість зі США про збільшення компенсації за демонтаж ядерних боезарядів до 350 млн дол. [11].

Досягнення суттєвого компромісу дало змогу відвернути загрозу міжнародної ізоляції України, здійснити серйозний прорив у стосунках зі Сполученими Штатами, в тому числі, в аспекті допомоги економічним реформам в Україні, ліквідувати

глухий кут на одному з найголовніших напрямків українсько-російських відносин [8, с. 5–6].

10 травня 1994 р. Уряд України та Уряд Російської Федерації з метою реалізації досягнутих у Москві 14 січня 1994 р. домовленостей між Президентами України, Росії та США, а також у розвиток Масандрівських угод уклали Угоду про реалізацію Тристоронніх домовленостей між Президентами України, Росії та США від 14 січня 1994 р. Цією Угодою передбачалося, зокрема, що з метою забезпечення ядерної та екологічної безпеки сторони до вивезення з території України останнього ядерного боєзаряду здійснюватимуть співробітництво в обслуговуванні та ліквідації ядерного потенціалу на цій території.

5 грудня 1994 р. відбувся обмін ратифікаційними документами за Договором про СНО-1. З цього моменту Договір набув чинності й почалася його практична імплементація сторонами. Того ж дня документи про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї були передані керівникам держав-депозитаріїв [6, с. 59].

Одночасно лідерами США, Великої Британії та Росії було підписано Меморандум про гарантії безпеки України – унікальний міжнародно-правовий документ, що фіксує зобов'язання ядерних держав відносно національної безпеки України у відповідності з загальновизнаними принципами міжнародного права. Цього ж дня в односторонньому порядку гарантії безпеки були надані Україні Францією, Китаєм та Великою Британією.

Крім того, у сфері ядерного роззброєння Україна в 90-ті рр. брала активну участь в імплементації Договору між СРСР та США про ліквідацію їхніх ракет середньої та малої дальності (підписаний 8 грудня 1987 р., набув чинності 1 червня 1988 р.). Україна діяла у цьому процесі на підставі підписаного у м. Бішкеку 9 жовтня 1992 р. Рішення про участь країн-учасниць СНД у Договорі про РСМД та відповідно до Закону України «Про правонаступництво України» від 12 серпня 1993 р.

Україна забезпечила умови для ефективної імплементації Договору про СНО, зокрема стосовно інспекційної діяльності та діяльності з безперервного спостереження за виконанням Договору.

З 1 березня 1995 р. почалися інспекції об'єктів СНО інспекційними групами США. Під час проведення інспекцій та здійснення безперервного спостереження на Павлоградському механічному заводі (ПМЗ) представниками США було підтверджено, що Україна виконує взяті зобов'язання в рамках Договору про СНО-1 [11].

Завершення 1 червня 1996 р. вивозу стратегічних ядерних боєприпасів з території України до Російської Федерації з метою подальшої ліквідації під контролем спостерігачів української сторони ознаменувало собою своєчасне і повне виконання українською стороною своїх зобов'язань за Тристоронньою заявою Президентів України, США та Росії від 14 січня 1994 р. та пов'язаним з нею пакетом документів [9; 10].

Ядерне роззброєння України було складною міжнародно-правовою проблемою, та цілком природним є те, що її розв'язання не могло не торкнутися американської сторони, яка наполягала на отриманні Україною без'ядерного статусу. Вашингтон добре розумів, що якщо Україна надто наблизиться до володіння ядерною зброєю, то це зробить нездійсненним як Угоду СНО-1, так і Угоду СНО-2. Адміністрація Буша, а згодом і Клінтона прагнули зберегти режим нерозповсюдження. Адаже у той час ані Індія, ані Пакистан ще не здійснили своїх ядерних випробувань, тож були і сподівання на їх приєднання до ДНЯЗ у найближчому майбутньому. Крім того, стратегічні озброєння в Україні були націлені на об'єкти США та інші країни Заходу. Перенацілювання їх було для України складним завданням, зокрема, й тому, що вона не мала супутникових систем, необхідних для визначення точних

координат цілей і траєкторій польоту крилатих ракет. В Україні не була створена система, що давала б можливість технічно блокувати застосування стратегічних озброєнь за командою з Росії. Отже, обидві адміністрації США по чергово домагалися виведення останнього ядерного боєзаряду з території України. Для досягнення цієї мети американській дипломатії потрібно було докласти певних зусиль та йти на серйозні поступки. Президент Л. Кравчук дав чітко зрозуміти офіційним представникам США, що з політичних та економічних міркувань Україні потрібно буде продовжити виведення ядерних боєзарядів до Росії та завершити ліквідацію стратегічних наступальних озброєнь на її території. Натомість він висунув три вимоги: надання гарантій безпеки, принаймні, з боку Росії та США; компенсація за ядерні матеріали, які вилучено з ядерних боєзарядів, що вивозяться на територію Росії, зокрема, з ядерними боєзарядами тактичних ракет, котрі вже були вивезені до Росії навесні 1992 р.; відчутна фінансова та технічна підтримка, яка компенсувала б витрати, пов'язані з ліквідацією засобів доставки стратегічної наступальної зброї на українській території. Видається, що Україна на той момент не була господаринею становища. Українське керівництво побоювалося міжнародної ізоляції, в якій країна могла опинитися в разі проголошення її ядерною державою. Про це Київ попереджали представники американської адміністрації. Не менш важливим було й те, що в листопаді 1993 р. НАТО пригрозило вилучити Київ із програми «Партнерство заради миру», якщо він і надалі блокуватиме процес ядерного роззброєння. Тож, Москва та західні столиці дали чітко зрозуміти українському керівництву, що відмова від ядерної зброї необхідна для розвитку відносин з Україною.

Попри вкрай важкі умови українській дипломатії вдалося одержати певні компенсації за відмову від ядерної зброї. До 1996 р. Україна стала третьою після Ізраїлю та Єгипту державою-одержувачем американської допомоги. На деякі поступки була вимушена піти й Росія. Москві довелося погодитися із списанням 500 млн дол. США з українського енергетичного боргу як компенсації за тактичну ядерну зброю, виведену з України ще до травня 1992 р.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Поза сумнівом, досвід ядерного роззброєння України унікальний в своєму роді для Міжнародного Співтовариства, оскільки наша держава намагалася розв'язати проблему цілковитою відмовою від ядерної зброї, долаючи найскладніші політичні, економічні і соціальні проблеми та знаходячись під усестороннім пресингом.

Ні в Москві, ні в Вашингтоні не було вигідно залишати в Україні ядерний запас. У результаті політики «без'ядерності» України значно знизився інтерес до неї з боку Заходу, вона стала вразливою перед Росією і сьогодні, перебуваючи у стані війни з одним із гарантів її безпеки, змушена живою силою успішно протистояти агресору, не маючи навіть достатньої кількості зброї й елементарного спорядження та техніки.

Одночасно з набуттям без'ядерного статусу було втрачено цілу галузь у господарському комплексі, значні матеріальні засоби, знищено або залишено унікальну та дорогу інфраструктуру, тисячі людей втратили робочі місця. Усі ці втрати для країни виявилися важкими. Зобов'язання «без'ядерності», які самі по собі є доцільними з огляду на міжнародну стабільність, особливо в регіоні Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), спричинили найбільший програш у зовнішній політиці України, значно знизивши її можливу роль як у регіоні, так і в світі. Безперечно, така політика стала значним внеском у забезпечення регіональної та європейської ядерної стабільності, оскільки усунула всі проблеми, пов'язані з присутністю в ЦСЄ ядерної зброї: і для НАТО, і для Росії, і для українських сусідів, передусім для Польщі. Жодна країна світу досі так не вчиняла, але цей крок України ще й досі належним чином не оцінений ані Заходом, ані Росією, ані іншими сусідніми державами [9]. Ми не отримали повної компенсації за відмову від потенційного

лідерства. Більше того, українськими експертами було доведено, що сховища ядерних запасів переповненими не були, температура там не підвищувалась, а витік радіації не відбувався, що свідчить про відсутність будь-якої термінової необхідності технічного вивозу ядерних запасів.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Арбатов А. Г. Ядерні озброєння та республіканський суверенітет. – М.: «Міжнародні відносини», 1992. – С. 25.
2. Гудби Дж. Неразделенная Европа. Новая логика мира в американо-российских отношениях. – М.: Междунар. отношения, 2000. – 336 с.
3. Декларация про державний суверенітет України. Ухвалена Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. // Росія– Україна. 1990–2000: Документи та матеріали: У 2-х кн. Кн. 1: 1990–1995. – М.: Міжнародні відносини, 2001. – С. 18.
4. Рафесенко Д. Ядерний чинник в зовнішній політиці України (1991–1996 рр.) // Білоруський журнал міжнародного права та міжнародних відносин, 2004, № 3, С. 42–45
5. Скачко В. Занадто багато суперечностей. Без'ядерний статус України, як і раніше, проблематичний // Незалежна газета, 1993, 27 квітня, С.17–21.
6. Системная история международных отношений в четырех томах. 1918–2003 / отв. ред. А. В. Богатуров. – М. : Культурная революция, 2004. – Т. 4: Документы. 1945–2003. – 598 с.
7. Указ Президента України про невідкладні заходи з будівництва Збройних Сил України № 209, 5 квітня 1992 р. // Росія – Україна. Кн. 1. – С. 55–56.
8. Ухвала Верховної Ради України «Про ратифікацію Угоди між Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Сполученими Штатами Америки про скорочення та обмеження стратегічних наступальних озброєнь», що підписана в Москві 31 липня 1991 р., та Протоколу до неї, що підписаний в Лісабоні від імені України 23 травня 1992 р. // Росія – Україна. Кн. 1. – С. 275–278.
9. Омелянюк С. Політико-правові акти, що визначили без'ядерний статус України // Віче, 2010. № 9. – URL: <http://www.viche.info/journal/1985/> (Дата звернення 8.08.2017)
10. Дудко І. Д. Нестационарність постбіполярної системи міжнародних відносин. – URL: nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gile... (Дата звернення 8.08.2017)
11. Москва осудила решение украинского парламента – URL: <http://www.kommersant.ru/65420> (Дата звернення 8.08.2017)
12. Під без'ядерною парасолькою: Україна та її ядерні можливості – ілюзії і реальність – URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=19 (Дата звернення 8.08.2017)

REFERENCES:

1. Arbatov A. H. Yaderni ozbroiennia ta respublikanskyi suverenitet [Nuclear weapons and national sovereignty]. – М.: «Mizhnarodni vidnosyny», 1992. – С. 25.
2. Gudbi Dzh. Nerazdelennaya Evropa. Novaya logika mira v amerikano-rossiyskikh otnosheniyakh [Undivided Europe. The new logic of peace in U.S.-Russian relations]. – М.: Mezhdunar. otnosheniya, 2000. – 336 s.
3. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy. Ukhvalena Verkhovnoiu Radou Ukrainskoi RSR 16 lypnia 1990 r. [The Declaration of state sovereignty of Ukraine. Adopted by the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR on 16 July 1990] // Rosiia– Ukraina. 1990–2000: Dokumenty ta materialy: U 2-kh kn. Kn. 1: 1990–1995. – М.: Mizhnarodni vidnosyny, 2001. – S. 18.
4. Rafieienko D. Yadernyi chynnyk v zovnishnii politytsi Ukrainy (1991–1996 rr.) [Nuclear factor in foreign policy of Ukraine (1991–1996)] // Biloruskyi zhurnal mizhnarodnoho prava ta mizhnarodnykh vidnosyn, 2004, № 3, S. 42–45
5. Skachko V. Zanahto bahato superechnosti. Beziadernyi status Ukrainy, yak i ranishe, problematychnyi [Too many contradictions. Non-nuclear status of Ukraine still problematic] // Nezalezhna hazeta, 1993, 27 kvitnia, S.17–21.
6. Sistemnaya istoriya mezhdunarodnykh otnosheniy v chetyrekh tomakh. 1918–2003 [Systemic history of international relations in four volumes. 1918–2003] / отв. red. А. V. Bogaturov. – М. : Kul'turnaya revolyutsiya, 2004. – Т. 4: Dokumenty. 1945–2003. – 598 s.
7. Ukaz Prezydenta Ukrainy pro nevidkladni zakhody z budivnytstva Zbroinykh Syl Ukrainy № 209, 5 kvitnia 1992 r. [The decree of the President of Ukraine on urgent measures to build the Armed forces of Ukraine No. 209, April 5, 1992] // Rosiia – Ukraina. Kn. 1. – S. 55–56.
8. Ukhvala Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Uhody mizh Soiuзом Radianskykh

Sotsialistychnykh Respublik ta Spoluchenymy Shtatamy Ameryky pro skorochennia ta obmezhenia stratehichnykh nastupalnykh ozbroien», shcho pidpysana v Moskvi 31 lypnia 1991 r., ta Protokolu do nei, shcho pidpysanyi v Lisaboni vid imeni Ukrainy 23 travnia 1992 r. [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On ratification of the Agreement between the Union of Soviet Socialist Republics and the United States of America on the reduction and limitation of strategic offensive arms,» signed in Moscow on 31 July 1991 and the Protocol thereto signed in Lisbon on behalf of Ukraine on 23 May 1992] // Rosiia – Ukraina. Kn. 1. – S. 275–278.

9. Omelianiuk S. Polityko-pravovi akty, shcho vyznaczyly beziadernyi status Ukrainy [Political-legal acts, which determined non-nuclear status of Ukraine] // Viche, 2010, № 9. – URL.: <http://www.viche.info/journal/1985/> (Accessed 8.08.2017)

10. Dudko I. D. Nestatsionarnist' postbipoliarnoi systemy mizhnarodnykh vidnosyn [Nonstationarity postpose system of international relations]. – URL: nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gile... (Accessed 8.08.2017)

11. Moskva osudila reshenie ukrainskogo parlamenta [Moscow condemned the decision of the Ukrainian Parliament] – URL: <http://www.kommersant.ru/65420> (Accessed 8.08.2017)

12. Pid beziadernoiu parasolkoiu: Ukraina ta yii yaderni mozhlyvosti – iliuzii i realnist [Under the umbrella of a nuclear-free Ukraine and its nuclear capabilities – illusion and reality] – URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=19 (Accessed 8.08.2017)

Намонюк Ч. И., кандидат политических наук, доцент, доцент кафедры международных отношений и общественных коммуникаций Межрегиональной Академии управления персоналом, (Киев, Украина), e-mail: okeyu@mail.ru .

Пхиденко М. О., магистрант кафедры международных отношений и общественных коммуникаций Межрегиональной Академии управления персоналом, (Киев, Украина), e-mail: phidenkos@mail.ru .

Утрата ядерного статуса как внешнеполитический просчет Украины.

Аннотация. В результате политики «безъядерности» Украины и в отсутствие срочной необходимости экстренного вывоза ядерных запасов с технической точки зрения было утрачено целую отрасль в хозяйственном комплексе, значительные материальные средства, уничтожено либо оставлено уникальную дорогостоящую инфраструктуру. Такая политика стала значительным вкладом в обеспечение региональной и европейской ядерной стабильности, однако Украина не получила полной компенсации за отказ от потенциального политического лидерства.

Ключевые слова: ядерный статус, украинская политика «безъядерности», стратегические вооружения, внешнеполитические решения Украины.

Namoniuk Ch. I., PhD in political sciences, docent, associate professor at the department of international relations and social communications, Interregional Academy for personnel management (Kyiv, Ukraine), e-mail: okeyu@mail.ru .

Phidenko M. O., master's student at the department of international relations and social communications, Interregional Academy for personnel management (Kyiv, Ukraine), e-mail: phidenkos@mail.ru .

The loss of nuclear status as Ukraine's foreign policy miscalculation.

Abstract. The pre-causes of Ukraine's loss of the nuclear potential and the analysis of the legal base explain the positions of the main parties interested in Ukraine's nuclear disarmament. The elucidation of details of Ukraine's nuclear arms inheritance after the USSR breakup, as well as the discussion of the strategic arms role by the leaders of the post-Soviet and other European states, either the simulation of the benchmarks of Ukrainian nuclear arms abolition enable making general conclusions of gaining a nuclear-free status by Ukraine.

As a result of Ukrainian non-nuclear policy and without an urgent necessity of the nuclear stockpiles removal, technically not only a Ukrainian commercial sector branch, but also significant material resources were lost, as well as the unique and expensive infrastructure was destroyed or abandoned. This policy contributed a lot to regional and European nuclear stability, but Ukraine has not received full compensation for giving up potential political leadership.

Keywords: nuclear status, Ukraine's nuclear-free policy, strategic weapons, Ukraine's foreign policy decisions.